

ТАЪЛИМНИ СИФАТ ЖИҲАТИДАН ЎЗГАРТИРИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ

Хазратов Анвар Аллакулиевич

*Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети
Ҳарбий тайёргарлик ўқув маркази ўқитувчиси, резервдаги подполковник.*

Аннотация

Мазкур мақолада таълим тизимини сифат жиҳатидан ўзгартириш масаласи педагогик нуқтаи назардан таҳлил қилинган. Таълим сифатини таъминлашга қаратилган компетенциявий ёндашув, инновацион педагогик технологиялар, рақамли таълим муҳити ва ўқитувчиларнинг касбий ривожланиши ўртасидаги ўзаро боғлиқлик илмий-назарий жиҳатдан ёритилган. Таҳлил натижасида таълим сифатини оширишнинг устувор йўналишлари аниқланиб, олий таълим муассасалари учун амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: таълим сифати, педагогик ислохотлар, компетенциявий ёндашув, инновацион таълим, рақамли педагогика, касбий компетенция.

Кириш

Жамият тараққиётининг ҳозирги босқичида таълим тизимида қўйилаётган талаблар сифат жиҳатидан янги мазмун касб этмоқда. Таълимни фақат билим бериш жараёни сифатида эмас, балки шахснинг интеллектуал, ижтимоий ва касбий ривожланишини таъминловчи тизим сифатида қайта кўриб чиқиш зарурати юзага келмоқда. Шу боис таълим сифати масаласи педагогик тадқиқотларнинг марказий объектига айланмоқда.

Таълим сифатини ошириш давлат сиёсати даражасида устувор вазифа сифатида белгиланиб, таълим мазмунини янгилаш, ўқитиш методларини такомиллаштириш ҳамда педагог кадрларнинг касбий салоҳиятини оширишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Асосий қисм

Таълим сифати тушунчасининг педагогик талқини

Педагогик фанларда “таълим сифати” тушунчаси кўп қиррали, мураккаб ва интегратив категория сифатида талқин этилади. У фақат таълим натижаларининг белгиланган стандартларга мувофиқлиги билан чекланмай, балки таълим жараёни, таълим мазмуни, педагогик фаолият самарадорлиги ҳамда шахс ривожланиши даражасини қамраб олади. Шу маънода, таълим сифати педагогик тизимнинг барча таркибий қисмларини ўзаро боғлиқ ҳолда акс эттирувчи муҳим кўрсаткич ҳисобланади.

Илмий адабиётларда таълим сифати, аввало, таълим натижаларининг ижтимоий буюртма, давлат таълим стандартлари ва жамият эҳтиёжларига мослиги сифатида таърифланади. Бироқ замонавий педагогик ёндашувлар таълим сифатини фақат натижа билан эмас, балки жараён ва шарт-шароитлар билан ҳам боғлиқ ҳолда талқин қилишни тақозо этади. Бу эса таълим сифатини баҳолашда комплекс ва тизимли ёндашув зарурлигини кўрсатади.

Педагогик нуқтаи назардан таълим сифати қуйидаги асосий компонентларни ўз ичига олади: таълим мазмунининг долзарблиги ва илмийлиги; ўқитиш метод ва технологияларининг самарадорлиги; таълим олувчиларнинг билиш фаоллиги ва мотивацияси; педагог кадрларнинг касбий компетенцияси; таълим муҳитининг моддий-техника ва ахборот-таъминот даражаси. Ушбу компонентларнинг ҳар бири таълим сифатига мустақил

таъсир кўрсатиши билан бирга, уларнинг ўзаро уйғунлиги умумий сифат даражасини белгилайди.

Замонавий педагогикада таълим сифати шахсга йўналтирилган ва компетенциявий ёндашувлар билан узвий боғлиқ ҳолда қаралади. Бунда таълим сифати таълим олувчининг нафақат билим, кўникма ва малакаларни эгаллаши, балки уларни турли ҳаётий ва касбий вазиятларда самарали қўллай олиш қобилияти билан ҳам белгиланади. Демак, таълим сифати шахснинг интеллектуал, ижтимоий ва касбий ривожланиш даражасини ифодаловчи мезон сифатида намоён бўлади.

Шунингдек, таълим сифати педагогик фаолиятнинг натижаси сифатида ўқитувчининг методик маҳорати, инновацион салоҳияти ва касбий позицияси билан бевосита боғлиқ. Ўқитувчининг таълим жараёнини режалаштириш, ташкил этиш, бошқариш ва баҳолаш бўйича компетенциялари таълим сифатига сезиларли таъсир кўрсатади. Шу боис педагогик кадрларнинг узлуксиз касбий ривожланиши таълим сифатини таъминлашнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Компетенциявий ёндашувнинг аҳамияти

Компетенциявий ёндашув замонавий педагогиканинг асосий методологик йўналишларидан бири сифатида таълимни сифат жиҳатидан ўзгартиришда ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Ушбу ёндашув таълим мазмуни ва натижаларини қайта кўриб чиқишни тақозо этиб, таълим жараёнида билимларни механик ўзлаштиришдан кўра, уларни амалиётда қўллай олиш қобилиятини шакллантиришга устуворлик беради. Шу боис компетенциявий ёндашув таълим сифати тушунчасини янги мазмун билан бойитади.

Педагогик нуқтаи назардан компетенциявий ёндашув таълим натижаларини интеграл категория сифатида талқин қилади. Бунда компетенция билим, кўникма ва малакаларнинг оддий йиғиндиси эмас, балки

шахснинг муайян фаолият турини самарали амалга оширишга тайёрлигини ифодаловчи мураккаб тузилма сифатида қаралади. Шу маънода компетенциявий ёндашув таълимни натижага йўналтирилган тизим сифатида ташкил этиш имконини беради.

Компетенциявий ёндашувнинг аҳамияти, аввало, таълим мазмунини меҳнат бозори ва ижтимоий амалиёт талабларига яқинлаштиришда намоён бўлади. Замонавий жамиятда мутахассисдан фақат назарий билим эмас, балки мустақил фикрлаш, муаммоли вазиятларда қарор қабул қилиш, жамоада ишлаш ва коммуникация қилиш каби умумқасбий ва ижтимоий компетенцияларга эга бўлиши талаб этилади. Компетенциявий ёндашув айнан ушбу талабларни таълим жараёнига интеграция қилишга хизмат қилади.

Шунингдек, компетенциявий ёндашув таълим жараёнининг субъектлари ўртасидаги муносабатларни ҳам сифат жиҳатидан ўзгартиради. Анъанавий таълимда ўқитувчи асосий ахборот манбаи сифатида намоён бўлса, компетенциявий ёндашувда у таълим олувчиларнинг фаол билиш фаолиятини ташкил этувчи, маслаҳатчи ва йўл-йўриқ кўрсатувчи сифатида иштирок этади. Бу эса таълим олувчиларнинг мустақиллиги, масъулияти ва билиш мотивациясини оширади.

Компетенциявий ёндашувнинг яна бир муҳим жиҳати унинг таълим сифатини баҳолаш тизимига таъсиридир. Бунда баҳолаш фақат билимларни текшириш билан чекланиб қолмай, балки компетенцияларнинг шаклланганлик даражасини аниқлашга қаратилган комплекс усуллар орқали амалга оширилади. Лойиҳа ишлари, портфолио, кейс-таҳлил ва амалий топшириқлар компетенциявий баҳолашнинг самарали воситалари ҳисобланади.

Педагогик тадқиқотлар шуни кўрсатадики, компетенциявий ёндашувни жорий этиш ўқитувчилардан ҳам янги касбий позицияни талаб этади. Ўқитувчи таълим мазмунини компетенцияларга йўналтириш, инновацион

метод ва технологияларни қўллаш ҳамда таълим натижаларини аниқ мезонлар асосида баҳолаш кўникмаларига эга бўлиши лозим. Шу боис компетенциявий ёндашув педагог кадрларнинг касбий ривожланиши билан узвий боғлиқ ҳолда қаралади.

Инновацион педагогик технологиялар

Инновацион педагогик технологиялар таълимни сифат жиҳатидан ўзгартиришнинг муҳим воситаларидан бири бўлиб, улар таълим жараёнининг мазмуни, шакллари ва усулларини замонавий талаблар асосида қайта ташкил этишга қаратилган. Педагогик адабиётларда инновацион технологиялар деганда таълим самарадорлигини оширишга хизмат қилувчи, илмий асосланган ва амалиётда синовдан ўтган янги ёндашувлар, методлар ва воситалар тизими тушунилади. Ушбу технологиялар анъанавий таълим моделларидан фарқли равишда таълим олувчининг фаол иштироки ва мустақил билиш фаолиятини рағбатлантиради.

Инновацион педагогик технологияларнинг асосий аҳамияти таълим жараёнини шахсга йўналтирилган, фаол ва интерактив шаклда ташкил этиш имконини беришида намоён бўлади. Бунда таълим олувчилар пассив тингловчи эмас, балки билим яратиш жараёнининг фаол иштирокчиси сифатида майдонга чиқади. Бу эса таълим натижаларининг барқарорлиги ва чуқурлигини таъминлайди.

Замонавий педагогик амалиётда қўлланилаётган инновацион технологиялар ичида муаммоли таълим, лойиҳа асосида ўқитиш, кейс-стади, коллаборатив таълим, модулли таълим ҳамда аралаш (blended learning) таълим шакллари алоҳида аҳамият касб этади. Муаммоли таълим технологияси таълим олувчиларни мустақил изланишга ундайди, уларда таҳлил қилиш, умумлаштириш ва хулоса чиқариш қобилиятларини ривожлантиради. Лойиҳа асосида ўқитиш эса билимларни амалиёт билан боғлаш, ижодий фикрлаш ва жамоада ишлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади.

Инновацион педагогик технологиялар таълим жараёнини компетенциявий ёндашув асосида ташкил этишда ҳам муҳим ўрин тутати. Чунки мазкур технологиялар таълим натижаларини аниқ компетенциялар шаклида белгилаш ва уларга эришишни таъминлайди. Масалан, кейс-таҳлил усули орқали таълим олувчилар реал ҳаётий ёки касбий вазиятларни таҳлил қилиш, муқобил қарорлар ишлаб чиқиш ва уларни асослаш кўникмаларини эгаллайдилар.

Шунингдек, инновацион педагогик технологиялар таълим жараёнида ахборот-коммуникация технологиялари билан узвий боғлиқ ҳолда қўлланилади. Рақамли платформалар, электрон таълим ресурслари, интерактив тақдиротлар ва онлайн муҳитлар инновацион таълимнинг ажралмас қисмига айланмоқда. Бу эса таълимни индивидуаллаштириш, таълим олувчиларнинг билиш суръати ва эҳтиёжларини ҳисобга олиш имконини беради.

Инновацион педагогик технологияларни жорий этиш ўқитувчидан юқори даражадаги методик тайёргарлик ва инновацион тафаккурни талаб қилади. Ўқитувчи таълим жараёнини лойиҳалаш, инновацион усулларни мақсадга мувофиқ танлаш ва таълим натижаларини баҳолаш бўйича тегишли компетенцияларга эга бўлиши лозим. Шу боис педагог кадрларни инновацион фаолиятга тайёрлаш таълим сифатини оширишнинг муҳим шарти ҳисобланади.

Рақамли таълим муҳити ва унинг таъсири

Замонавий таълим тизимини ривожлантиришда рақамли таълим муҳитини шакллантириш таълимни сифат жиҳатидан ўзгартиришнинг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Рақамли таълим муҳити деганда таълим жараёнини ташкил этиш, бошқариш ва баҳолашга хизмат қилувчи ахборот-коммуникация технологиялари, электрон таълим ресурслари ҳамда интерактив платформаларнинг яхлит тизими тушунилади. Ушбу муҳит таълим

жараёнининг барча иштирокчилари ўртасида самарали ахборот алмашинувини таъминлашга қаратилган.

Педагогик нуқтаи назардан рақамли таълим муҳити таълим мазмуни ва ўқитиш усуллари янгилашга хизмат қилади. Электрон дарсликлар, мультимедиа материаллар, виртуал лабораториялар ва масофавий таълим платформалари таълим жараёнини кўргазмали, интерактив ва динамик шаклда ташкил этиш имконини беради. Бу эса таълим олувчиларнинг билиш фаоллигини ошириш, билимларни чуқур ва мустаҳкам ўзлаштиришга шароит яратади.

Рақамли таълим муҳитининг муҳим афзалликларидан бири таълимни индивидуаллаштириш имкониятидир. Таълим олувчилар ўз билиш суръати, қобилияти ва қизиқишларига мувофиқ таълим материалларини ўзлаштириш имконига эга бўладилар. Шу билан бирга, рақамли платформалар орқали доимий мониторинг ва тескари алоқа ташкил этилиши таълим жараёни самарадорлигини оширади.

Рақамли таълим муҳити компетенциявий ёндашувни амалга оширишда ҳам муҳим аҳамиятга эга. Амалий машғулотлар, интерактив топшириқлар ва симуляция моделлари орқали таълим олувчиларда касбий ва умумтаълим компетенциялари шакллантирилади. Бу эса таълим натижаларини ҳаётий ва касбий фаолият билан узвий боғлаш имконини беради.

Шунингдек, рақамли таълим муҳити ўқитувчининг педагогик фаолиятига ҳам сифат жиҳатидан таъсир кўрсатади. Ўқитувчи анъанавий ахборот етказувчи ролидан таълим жараёнини ташкил этувчи, маслаҳатчи ва модератор ролларига ўтади. Бу эса ўқитувчилардан рақамли педагогика бўйича янги компетенцияларни, жумладан, электрон курслар яратиш, онлайн баҳолаш воситаларидан фойдаланиш ва таълим жараёнини рақамли муҳитда бошқариш кўникмаларини талаб этади.

Бирок рақамли таълим муҳитини жорий этиш маълум педагогик ва ташкилий муаммоларни ҳам келтириб чиқаради. Ахборот хавфсизлиги, рақамли тенгсизлик, таълим сифати устидан назоратни таъминлаш каби масалалар илмий жиҳатдан чуқур ўрганилишини талаб қилади. Шу боис рақамли таълим муҳитини ривожлантиришда педагогик мақсадга мувофиқлик ва методик асосланганлик тамойилларига амал қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Педагог кадрларнинг касбий ривожланиши

Педагог кадрларнинг касбий ривожланиши таълим тизимини сифат жиҳатидан ўзгартиришнинг ҳал қилувчи омилларидан бири ҳисобланади. Таълим сифати, аввало, педагогнинг касбий маҳорати, методик тайёргарлиги, инновацион фаолиятга тайёрлиги ҳамда шахсий-педагогик позицияси билан бевосита боғлиқ. Шу боис замонавий педагогикада ўқитувчининг касбий ривожланиши узлуксиз, тизимли ва мақсадли жараён сифатида қаралади.

Илмий тадқиқотларда педагог кадрларнинг касбий ривожланиши деганда ўқитувчининг касбий компетенциялари, педагогик тафаккури, методик маданияти ва инновацион салоҳиятини босқичма-босқич такомиллаштириш жараёни тушунилади. Ушбу жараён педагогик таълим, қайта тайёрлаш ва малака ошириш тизими орқали амалга оширилиб, ўқитувчининг ўз-ўзини ривожлантириш фаолияти билан узвий боғлиқ ҳолда кечади.

Замонавий таълим ислохотлари шароитида педагог кадрлардан анъанавий билим бериш функциясидан ташқари, таълим жараёнини лойиҳалаш, бошқариш ва баҳолаш қобилияти талаб этилади. Шу нуқтаи назардан педагогнинг касбий ривожланиши компетенциявий ёндашув асосида ташкил этилиши лозим. Бунда методик, ахборот-коммуникация, инновацион ва коммуникатив компетенциялар устувор аҳамият касб этади.

Педагог кадрларнинг касбий ривожланиши инновацион педагогик технологияларни жорий этиш билан узвий боғлиқ. Ўқитувчи инновацион технологияларни мақсадга мувофиқ танлаш, уларни таълим жараёнига

интеграция қилиш ва натижаларини таҳлил қилиш кўникмаларига эга бўлиши зарур. Бу эса педагогнинг касбий фаолиятида ижодий ёндашув ва рефлексив тафаккурни талаб этади.

Шунингдек, рақамли таълим муҳитининг ривожланиши педагог кадрларнинг касбий ривожланишига янги талабларни қўймоқда. Рақамли педагогика шароитида ўқитувчи электрон таълим ресурсларини яратиш, онлайн таълим платформаларида ишлаш, масофавий таълимни ташкил этиш ва рақамли баҳолаш воситаларидан фойдаланиш бўйича тегишли компетенцияларга эга бўлиши лозим. Бу эса педагогларнинг узлуксиз рақамли саводхонлигини оширишни тақозо этади.

Педагог кадрларнинг касбий ривожланишида институционал қўллаб-қувватлаш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Таълим муассасаларида инновацион муҳит яратиш, илмий-методик хизматларни такомиллаштириш, педагогларнинг илмий-тадқиқот фаолиятини рағбатлантириш касбий ривожланиш самарадорлигини оширади. Шу билан бирга, педагогларнинг касбий фаолиятини баҳолаш ва рағбатлантириш тизими ҳам таълим сифатига таъсир этувчи омил сифатида намоён бўлади.

Хулоса

Олиб борилган илмий-назарий таҳлиллар шуни кўрсатадики, таълимни сифат жиҳатидан ўзгартириш замонавий педагогиканинг комплекс ва тизимли ёндашувини талаб этади. Айниқса, компетенциявий ёндашувни жорий этиш, инновацион педагогик технологиялардан самарали фойдаланиш, рақамли таълим муҳитини ривожлантириш ҳамда педагог кадрларнинг касбий ривожланишини таъминлаш таълим сифатини оширишнинг ўзаро боғлиқ ва бир-бирини тўлдирувчи устувор йўналишлари сифатида намоён бўлади.

Компетенциявий ёндашув таълим мазмуни ва натижаларини қайта кўриб чиқишга хизмат қилиб, таълим оловчиларда билимларни амалиётда қўллай

олиш, мустақил фикрлаш, муаммоли вазиятларда қарор қабул қилиш каби муҳим касбий ва ижтимоий компетенцияларни шакллантириш имконини беради. Ушбу ёндашув таълим сифатини баҳолаш мезонларини ҳам янгилаб, таълим натижаларини интеграл кўрсаткичлар асосида баҳолашни тақозо этади.

Инновацион педагогик технологиялар компетенциявий ёндашувни амалга оширишнинг самарали воситаси сифатида таълим жараёнини фаол, интерактив ва шахсга йўналтирилган шаклда ташкил этишга хизмат қилади. Муаммоли таълим, лойиҳа асосида ўқитиш, кейс-таҳлил ва коллаборатив таълим усуллари таълим олувчиларнинг билиш фаоллигини ошириш, ижодий тафаккурини ривожлантириш ва таълим натижаларининг барқарорлигини таъминлашга қаратилган.

Рақамли таълим муҳитини ривожлантириш эса таълимни модернизация қилишнинг ажралмас қисми ҳисобланади. Рақамли технологиялар таълимни индивидуаллаштириш, таълим жараёни устидан самарали мониторинг олиб бориш ва таълим олувчиларнинг мустақил ўқиш фаолиятини қўллаб-қувватлаш имконини беради. Шу билан бирга, рақамли таълим муҳити таълим сифатини халқаро стандартларга яқинлаштиришда муҳим омил сифатида намоён бўлади.

Мазкур жараёнларнинг самарадорлиги, аввало, педагог кадрларнинг касбий ривожланиши билан бевосита боғлиқ. Ўқитувчиларнинг узлуксиз касбий ривожланиши, инновацион ва рақамли компетенцияларни эгаллаши таълим ислохотларининг барқарор натижаларини таъминлайди. Шу боис педагог кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малака ошириш тизимини замонавий талаблар асосида такомиллаштириш таълим сифатини оширишнинг стратегик вазифаси ҳисобланади.

Хулоса қилиб айтганда, таълимни сифат жиҳатидан ўзгартириш компетенциявий ёндашув, инновацион педагогик технологиялар, рақамли

таълим муҳити ва педагог кадрларнинг касбий ривожланиши ўртасидаги узвий боғлиқликни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши лозим. Ушбу йўналишлардаги изчил ва тизимли ислохотлар таълим тизимининг самарадорлигини ошириш, уни жамият ва меҳнат бозори талабларига мослаштиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Зеер Э.Ф. **Компетентностный подход в образовании.** – М.: Юрайт, 2018.
2. Краевский В.В. **Методология педагогики и проблемы качества образования.** – М.: Академия, 2020.
3. Хуторской А.В. **Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования.** – М.: Педагогика, 2019.
4. Полат Е.С. **Современные педагогические и информационные технологии в системе образования.** – М.: Академия, 2021.
5. Роберт И.В. **Информационно-образовательная среда и цифровая педагогика.** – М.: БИНОМ, 2020.
6. OECD. **Education in the Digital Age.** – Paris: OECD Publishing, 2020.
7. Darling-Hammond L. **Teacher Professional Development and Educational Quality.** – New York: Teachers College Press, 2017.
8. Fullan M. **The New Meaning of Educational Change.** – New York: Teachers College Press, 2018.
9. Таълим соҳасидаги меъёрий-ҳукукий ҳужжатлар тўплами. – Тошкент, 2023.
10. Инновацион педагогик технологиялар: илмий-амалий тадқиқотлар тўплами. – Тошкент, 2022.